

حمله به توان دفاعی در جنگ شناختی؛ چرایی، شیوه‌ها و چگونگی تبیین

مصطفی قربانی^۱

چکیده

حمله به پیشرفت‌ها و توان دفاعی یکی از مهم‌ترین نقاط هدف در جنگ شناختی دشمنان علیه ج.ا.ایران است. به‌منظور فهم دقیق‌تر جنگ شناختی در این حوزه، این سؤال مطرح شده که دشمنان در هجمه شناختی به توان دفاعی ج.ا.ایران چگونه عمل می‌کنند و با چه شیوه‌ای می‌توان این جنگ را خنثی کرد؟ فرض بر آن است که با تبیین دقیق این نکته که در دوره معاصر، ضعف توان دفاعی چه مصایبی را برای ایران به بار آورده و جمهوری اسلامی با تقویت توان دفاعی مانع از تکرار این مصایب شده است، می‌توان جنگ شناختی دشمن علیه پیشرفت‌های دفاعی ایران را خنثی کرد. با در نظر گرفتن جهانی شدن در اثر انقلاب ارتباطات و پیامدهای آن به‌عنوان رهیافت نظری که با اتکا به آن می‌توان چگونگی روی آوردن به جنگ شناختی را توضیح داد و همچنین، اتکا به شیوه‌ای تاریخی، این نتایج به دست آمد که دشمنان با جنگ شناختی برای تخریب پیشرفت‌های دفاعی ج.ا.ایران درصددند تا با غیرکارکردی معرفی کردن این پیشرفت‌ها و دوگانه‌سازی میان آن‌ها با تأمین معیشت مردم و پیشبرد دیپلماسی، ضمن معتبرسازی گزینه‌های نظامی خود در برابر ایران، مانع از شکل‌گیری ایران قوی و نقش‌آفرینی ایران در نظم نوین بین‌المللی شوند. این در حالی است که جمهوری اسلامی با دستیابی به توان دفاعی درون‌زا، بازدارنده و راهبردی نه تنها ابزار تهدید نظامی را از دست دشمنان گرفته و از این نظر، به یکی از مهم‌ترین مسائل ایران پاسخ مناسب داده، بلکه پشتوانه لازم برای پیشبرد مأموریت‌های دستگاه دیپلماسی را فراهم کرده و با صرفه‌جویی در هزینه‌های دفاعی، زمینه‌سازی برای توسعه مناسبات اقتصادی با برخی کشورهای منطقه و حتی صادرات برخی تجهیزات دفاعی، به تأمین معیشت مردم ایران کمک کرده است.

کلمات کلیدی: جنگ شناختی، پیشرفت‌های دفاعی، ایران قوی، معیشت، دیپلماسی

شماره ۱(۱)

سال ۱

فصل تابستان ۱۴۰۳

مقاله پژوهشی

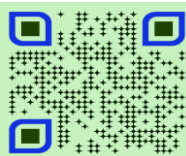
تاریخ دریافت:

۱۴۰۳/۰۵/۲۳

تاریخ پذیرش:

۱۴۰۳/۰۶/۱۱

صص: ۵۷-۷۵

^۱ استادیار گروه علوم سیاسی مجتمع آموزش عالی شهید محلاتی، قم، ایران. mahnoub1395@gmail.com

استناد: قربانی، مصطفی. (۱۴۰۳). حمله به توان دفاعی در جنگ شناختی؛ چرایی، شیوه‌ها و چگونگی تبیین. *شناخت پژوهی مطالعات سیاسی*، ۱(۱).

doi: 10.20241403/CRPS.2408.1001.1.1.2. ۷۵-۵۷

Ghorbani, M. (2024). attack on defensive power in cognitive warfare; Why, methods and how to explain. *Cognitive research of political studies*, 1(1),57-75. doi: 10.20241403/CRPS.2408.1001.1.1.2

این مقاله تحت لایسنس آفرینندگی مردمی (Creative Commons License- CC BY) در دسترس شما قرار گرفته است.

مقدمه

تحریف و وارونه‌نمایی واقعیت‌های مرتبط با ایران و تلاش برای کانالیزه کردن ذهن و محاسبات مردم، نخبگان و مسئولان از طریق جعل حقایق و واقعیت‌ها، اگرچه شیوه‌ای است که از همان ابتدای پیروزی انقلاب اسلامی مورد توجه نظام سلطه بوده، اما در برهه کنونی، در کنار سایر محورهای تهاجم چون تهاجم سیاسی، اقتصادی، امنیتی و... یکی از مهم‌ترین محورهای تهاجم ترکیبی و همه‌جانبه دشمن علیه نظام اسلامی است (Khamenei, 2022/2/8). این شیوه تهاجم که معطوف به ادراک‌سازی و تغییر محاسبات جامعه هدف است، در قالب «جنگ شناختی»^۱ قابل تعریف است (Mohammadi Najam, 2007: 123-129).

در این جنگ، به‌طور کلی علیه ایده‌ها، ساختارها، کارگزاران، سیاست‌ها، رفتارها، دستاوردها و نقاط قوت و در مجموع، هر آنچه متعلق و مربوط به نظام جمهوری اسلامی ایران است، عملیات روانی- رسانه‌ای انجام می‌شود. در این میان، پیشرفت‌های دفاعی درون‌زا، بازدارنده و راهبردی از مهم‌ترین دستاوردهای جمهوری اسلامی ایران است که در جنگ شناختی دشمنان مورد تهاجم می‌باشد؛ بدین ترتیب که دشمن در سال‌های اخیر در جنگ شناختی خود کوشیده است تا میان تقویت توان دفاعی از سوی جمهوری اسلامی ایران با منافع و معیشت مردم ایران دوگانه‌سازی کند و یکی از عوامل ایجاد و تداوم مشکلات معیشتی را هزینه‌های دفاعی نظام جمهوری اسلامی ایران قلمداد کند. با توجه به آنچه گفته شد، سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که جنگ شناختی دشمنان علیه توان دفاعی جمهوری اسلامی ایران چگونه عملیاتی می‌شود و با چه شیوه‌ای می‌توان این جنگ را خنثی کرد؟ فرض بر آن است که با تبیین این مهم که در دوره معاصر، ضعف توان دفاعی چه مصایبی را برای ایران به بار آورده و جمهوری اسلامی با تقویت توان دفاعی مانع از تکرار این مصایب شده است، می‌توان جنگ شناختی دشمن علیه پیشرفت‌های دفاعی ایران را خنثی کرد.

۱- پیشینه پژوهش

از میان آثاری که به جنگ شناختی علیه جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند، به چند مورد از مهم‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود:

¹ Cognitive Warfare

نشریه شناخت پژوهی مطالعات سیاسی

شاملو و رضازاده (۱۴۰۳) در مقاله‌ای با عنوان «شنا سایی و اولویت‌بندی کارکردهای سیاسی فضای مجازی (شبکه‌های اجتماعی) در جنگ شناختی»، کارکرد این شبکه‌ها را به‌عنوان ابزار و محرک اصلی شورش‌ها و انقلاب‌های سیاسی، ابزار مقاومت مدنی و نقش آن‌ها در بروز انقلاب‌های مختلف در دنیا، به‌عنوان مهم‌ترین کارکردهای سیاسی فضای مجازی در جنگ شناختی شناسایی و رتبه‌بندی کرده‌اند.

نوریه، بهتری و صفایی (۱۴۰۱) در مقاله‌ای با عنوان «جنگ شناختی بر بستر رسانه‌های اجتماعی» می‌نویسند که شیوه‌هایی چون مشروعیت‌زدایی، اعتمادزدایی، قداست‌زدایی، ناامیدسازی و ناکارآمدنمایی حکومت از جمله روش‌های مرسوم در این نبرد است. به باور آن‌ها، جنگ شناختی دو هدف ایجاد بی‌ثباتی و نفوذ دارد که در این پژوهش، ابعاد این دو هدف ابزارهای مورد استفاده برای پیشبرد آن‌ها بررسی شده است.

افتخاری و راجی (۱۴۰۱) در مقاله «جنگ هیبریدی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران» معتقدند که جنگ ترکیبی اعمالی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران در برهم‌کنشی چندسطحی و پیچیده در ساحات فیزیکی و اطلاعاتی، تأثیرات شناختی در پی دارد که فرایند تصویر، ادراک و کنش بازیگر هدف را متأثر می‌سازد.

آثار موجود اگرچه به‌خوبی به جنگ شناختی و جنگ ترکیبی غرب علیه جمهوری اسلامی ایران پرداخته‌اند، اما در هیچ‌کدام از این آثار و آثار مشابه، به جنگ شناختی علیه توانمندی‌ها و پیشرفت‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران پرداخته نشده است. بنابراین، موضوع پژوهش حاضر بدیع است.

۲- بحث نظری

در توضیح این نکته که جنگ شناختی چگونه متولد شده یا این که چه عواملی زمینه پرورده این نوع جنگ بوده، باید به انقلاب ارتباطات و اطلاعات، جهانی‌شدن فزاینده و همگانی‌شدن رسانه‌ها و تحول مفهوم دفاع و جنگ در اثر وقوع این تحول اشاره کرد. در توضیح باید گفت که در اثر تحول و توسعه و سایل ارتباطی از دهه ۱۹۸۰ میلادی، شاهد توسعه روزافزون جهانی‌شدن (جهانی‌سازی) هستیم که طی آن، جوامع مختلف، در ابعاد و حوزه‌های مختلف به هم پیوند خورده‌اند. در واقع، جهانی‌شدن فرایندی با چهار بُعد اساسی است:

حمله به توان دفاعی در جنگ شناختی؛ چرایی، شیوه‌ها و چگونگی تبیین

۱. **فنی و تکنولوژیک:** در این حوزه از وقوع انقلاب صنعتی سوم بحث می‌شود که تحولاتی اساسی در حوزه ارتباط، مصرف و اطلاعات به همراه آورده است.
۲. **اقتصادی:** در زمینه اقتصادی تأکید می‌شود که دیگر فرایندهای مالی و اقتصادی در سطح ملی نمی‌توانند تابع سازوکارهای داخلی و تصمیم‌گیری‌های دولت باشند. بنابراین، کنترل دولت ملی بر اقتصاد ملی به نحو فزاینده‌ای معنای خود را از دست می‌دهد و عناصر اصلی سیاست‌های اقتصادی و مالی، جهانی می‌شوند.
۳. **سیاسی:** از لحاظ سیاسی عرصه‌های تصمیم‌گیری سیاسی بر فراز دولت‌های ملی در سطح جهانی رو به گسترش است.
۴. **فرهنگی:** در سطح فرهنگی نیز با ظهور جامعه مدنی بین‌المللی مواجهیم. در جامعه مدنی بین‌المللی به مسائل و موضوعاتی توجه می‌شود که از حدود توانایی و دید دولت‌های ملی فراترند. به عبارتی در این شرایط، روابط فراملی^۱ جایگزین روابط بین‌الملل^۲ شده‌اند (Bashirieh, 2006: 164-165). به تعبیر دقیق‌تر، در اثر جهانی شدن، بازیگری انحصاری دولت‌ها در روابط بین‌الملل از بین رفته؛ زیرا برخلاف روابط بین‌الملل سنتی، هم‌اکنون علاوه بر دولت‌ها، امکان برقراری پیوند و ارتباط میان حوزه‌های عمومی و خصوصی در جوامع مختلف فراهم شده است (Ghasemi, 2012: 65). در واقع، پیش از تحول وسایل ارتباطی و ظهور جامعه شبکه‌ای، تنها دولت‌های جوامع مختلف با هم ارتباط داشتند، اما هم‌اکنون، حوزه‌های عمومی و خصوصی جوامع مختلف نیز به هم وصل شده‌اند.
متأثر از این وضعیت، پارادایم قدرت در سیاست بین‌الملل تغییر کرده است؛ بدین ترتیب که رئال‌پلتیک به سایبرپلتیک تغییر کرده که طی آن، قدرت دیگر نه در تجهیزات نظامی، بلکه در اطلاعات خلاصه می‌شود (Ghasemi, 2012: 85-86). به تبع این تغییر، امروزه کشوری قدرت‌مند تلقی می‌شود که بر جریان اطلاعات، ادراکات و ذهنیت‌ها یا شناخت توده‌ها مسلط باشد. بنابراین، مفهوم جنگ و دفاع هم تغییر کرده؛ بدین ترتیب که امروز به جای جنگ سخت، با جنگ شناختی مواجه هستیم. بنابراین، در این بستر، دفاع متناسب هم ماهیت نرم و شناختی یا تبیینی پیدا می‌کند. در توضیح باید گفت که با تحول و توسعه وسایل ارتباط جمعی و ظهور جوامع شبکه‌ای و در واقع، همگانی شدن استفاده از تکنولوژی‌های نوین ارتباطی که طی آن، علاوه بر دولت‌ها،

¹ Transnational Relations

² International Relations

حوزه‌های خصوصی و عمومی واحدهای سیاسی هم به هم وصل شده، شکل نوینی از جنگ در میان واحدهای سیاسی متخاصم رخ داده که طی آن، تلاش می‌شود تا عرصه جنگ به حوزه ادراکات، محاسبات و شناخت افکار عمومی کشورهای هدف کشانده شود؛ زیرا از طریق ارتباطات دیجیتال، اکنون امکان دسترسی به افکار عمومی جامعه هدف فراهم شده است (Kazemi, 2016; Ameli, 2013). مسلم است که در این جنگ نوین یا شناختی، ابزار جنگ، رسانه‌ها بوده و دست‌برتر را کسی دارد که قدرت رسانه‌ای قوی‌تری داشته و می‌تواند ادراکات و محاسبات جامعه هدف را در راستای مورد نظر خود شکل دهد.

۳- روش پژوهش: جامعه‌شناسی تاریخی

روش مورد استفاده در پژوهش حاضر، «جامعه‌شناختی تاریخی» است. این روش، شاخه‌ای از جامعه‌شناسی و نقطه تلاقی تاریخ و جامعه‌شناسی است که چگونگی توسعه یافتن جوامع در تاریخ را مطالعه می‌کند. مطابق با این روش، هر پدیده‌ای سیر تحول تاریخی خاص خود را دارد که برای پی بردن به کم و کیف آن پدیده، باید آن را در متن تحولات تاریخی اش مطالعه کرد (Scotchpole, 2012). بر این اساس، برای تبیین پیشرفت‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران، با نگاهی به وضعیت توان دفاعی ایران در گذشته، پیشرفت‌های کنونی در این حوزه و اهمیت آن‌ها تشریح می‌شود.

۴- جایگاه جنگ شناختی در راهبرد نظام سلطه در برابر ج.ا.ایران

راهبرد نظام سلطه در برابر جمهوری اسلامی ایران مبتنی بر «جنگ ترکیبی» است (Khamenei, 2022/2/8). جنگ ترکیبی نیز جنگی است که در آن، از شیوه‌ها و ابزارهای مختلف استفاده می‌شود و در واقع، این جنگ، ترکیبی است از شیوه‌ها و ابزارهای مختلف دشمنی. این جنگ، در اساس تجلی و ترجمان راهبرد «فشارهای جامع و حداکثری دشمن» است. جنگ ترکیبی مذکور، حوزه‌های مختلف اقتصادی، سیاسی، روانی-رسانه‌ای (شناختی) و امنیتی را دربرمی‌گیرد (Khamenei, 2022/2/8).

در واقع، دشمن در جنگ ترکیبی کنونی خود، با جنگ اقتصادی تلاش می‌کند تا معیشت مردم مورد هدف قرار گرفته، مردم در تهیه و تأمین نیازهای روزمره و مایحتاج خود دچار مشکل شده و نارضایتی در آن‌ها افزایش یابد. از طریق سیاسی نیز تلاش می‌شود تا فشارهای اقتصادی را به

حمله به توان دفاعی در جنگ شناختی؛ چرایی، شیوه‌ها و چگونگی تبیین

حداکثر رسانه و فضای غیرعادی و تحریمی علیه ایران را در سطح نظام بین‌الملل حفظ کند. با این حال، در فضای مجازی نیز دشمن بیش از هر چیزی برای تضعیف و از بین بردن اراده‌ها و در نهایت، استحاله‌ی هویتی مردم تلاش می‌کند. در بُعد امنیتی نیز در صدد ضربه زدن به امنیت کشور از شیوه‌هایی چون ایجاد اغتشاش و آشوب در کشور، ترور شخصیت‌ها، خرابکاری در مراکز مهم و راهبردی، تلاش برای درگیرسازی ایران در مناطق مرزی، تلاش برای فعال‌سازی گروهک‌های ضدانقلاب، حملات سایبری و... هستند.

با توجه به آنچه درباره ابعاد جنگ ترکیبی گفته شد، جنگ شناختی یکی از ابعاد و اضلاع این جنگ است که به موازات فشارهای اقتصادی- معیشتی، سیاسی و امنیتی، در حال پیاده‌سازی علیه نظام اسلامی و ملت ایران است. در همین بعد از جنگ است که تلاش می‌شود تا با ایجاد ناامنی روانی و ارائه تصویر تیره و تار از آینده کشور، افکار عمومی ایرانیان را در جهت مورد نظر خود کانالیزه کنند.

نکته مهم درباره جایگاه جنگ شناختی در جنگ ترکیبی دشمن آن است که این جنگ در میان اضلاع جنگ ترکیبی دشمن، در حکم بسترساز و در بیشتر مواقع، تحریک‌کننده و تشدیدکننده شرایط جنگی عمل می‌کند (Eftekhari & Raji, 2022). به عنوان مثال، وقتی کشور گرفتار نوسانات نرخ ارز می‌شود، دشمن با عملیات روانی- رسانه‌ای می‌کوشد تا مردم را تحریک به خرید ارز کرده و آن‌ها را روانه صرافی‌ها برای خرید ارز کند که نتیجه آن، همان‌گونه که تاکنون در چندین مرحله هم مشاهده شده، افزایش غیرواقعی نرخ ارز است. بنابراین، در این قبیل موارد، جنگ شناختی در حکم مکمل و تسهیل‌کننده جنگ در سایر حوزه‌ها تعریف می‌شود.

۵- چرایی حمله به توان دفاعی در جنگ شناختی

درباره دلایل این که چرا دشمنان در جنگ شناختی به توان دفاعی جمهوری اسلامی ایران حمله می‌کنند، می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۵-۱- جلوگیری از تحقق ایران قوی

جنگ شناختی به‌طور کلی در ذیل جنگ ترکیبی تعریف می‌شود و هدف نهایی از جنگ ترکیبی، دشمنی با مؤلفه‌های قدرت ایران اسلامی و جلوگیری از تحقق ایران قوی می‌باشد. به همین دلیل است که در کنار جنگ اقتصادی، سیاسی و امنیتی، در جنگ شناختی، تمام نقاط قوت و حوزه‌های قدرت جمهوری اسلامی ایران از جمله توان دفاعی راهبردی و بازدارنده آن مورد

تهاجم قرار می‌گیرد. به عبارت دقیق‌تر، هراس بنیادین دشمنان در قبال ایران اسلامی، قوی شدن است و به همین دلیل، به شیوه‌های مختلف تلاش می‌کند تا مانع از تحقق کامل آن شوند. نکته مهم در این میان، همان‌گونه که در ادامه هم خواهد آمد، آن است که نقطه آغاز ضعف و انحطاط قدرت در ایران معاصر به حوزه دفاعی برمی‌گردد. در واقع، تقویت توان دفاعی می‌تواند پایه‌ای اساسی برای تحقق ایران قوی باشد؛ زیرا این موضوع نه فقط کار ویژه تأمین بازدارندگی دفاعی دارد، بلکه دستاوردهای اقتصادی متعددی هم در پی دارد. در ادامه به این موضوع بیشتر اشاره می‌شود.

۵-۲- تضعیف قدرت بازدارندگی ج.ا.ایران

دشمنان که از ایران قوی هراس دارند، برای آن‌ها که بتوانند مانع از تحقق این مهم شوند، تلاش می‌کنند تا با بمباران ذهنی- روانی مردم ایران و تغییر نگاه و محاسبات آن‌ها نسبت به تقویت توان دفاعی، پیشرفت‌های این حوزه را با بسیج ظرفیت‌های اجتماعی به نفع خود سد کنند؛ بدین ترتیب که با عملیات شناختی تلاش می‌کنند تا مردم، تقویت توان دفاعی را در راستای تأمین منافع خود ارزیابی نکرده و بنابراین، نه تنها مایل به تداوم پیشرفت‌های این حوزه نشوند، بلکه حتی مخالف تداوم آن‌ها باشند. به عبارت دقیق‌تر، دشمنان که با تحریم و تهدید نتوانسته‌اند مانع از تقویت توان دفاعی جمهوری اسلامی شوند، با جنگ شناختی و امید بستن به سد کردن پیشرفت‌های دفاعی ایران با مکانیسم‌های درونی یا همین تغییر ذهنیت مردم نسبت به پیشرفت‌های حوزه دفاعی، تلاش می‌کنند تا با تضعیف پشتوانه مردمی پیشرفت‌های دفاعی به این امر مبادرت کنند. رواج دوگانه‌هایی مانند موشک/ معیشت، موشک/ پوشک و... ناظر به این موضوع ارزیابی می‌شود.

۵-۳- معتبرسازی تهدیدات علیه ج.ا.ایران

در حوزه‌ها و زمینه‌های مختلف به‌ویژه در زمینه‌ی پرونده هسته‌ای، به صورت مکرر شاهد لفاظی‌های تهدیدآمیز مقامات آمریکا علیه جمهوری اسلامی ایران، در قالب عباراتی چون «در قبال ایران همه گزینه‌ها روی میز است»، بوده‌ایم. منظور از این قبیل عبارات تهدیدآمیز آن است که چنانچه تلاش‌های سیاسی و دیپلماتیک برای حل مسأله هسته‌ای با ایران به نتیجه نرسد، طرف مقابل دست به استفاده از ابزار نظامی علیه ایران می‌زند.

با این حال، با گذشت حدود دو دهه (با توجه به پرونده هسته‌ای) از این قبیل تهدیدها، اما دشمنان همواره در مقابل ایران مستأصل بوده‌اند؛ زیرا از یک سو در حوزه سیاسی قادر به تحمیل اراده خود بر ایران نبوده‌اند و از سوی دیگر، در حوزه نظامی نیز جمهوری اسلامی با پیشرفت‌های

حمله به توان دفاعی در جنگ شناختی؛ چرایی، شیوه‌ها و چگونگی تبیین

درون‌زای خود، ابزار تهدید را از دست آن‌ها خارج کرده است. بنابراین، هم‌اکنون با تمرکز بر جنگ شناختی تلاش می‌کنند تا به تضعیف توان دفاعی جمهوری اسلامی بپردازند تا شاید از این طریق، بتوانند به معتبرسازی گزینه تهدید نظامی علیه ایران بپردازند.

۴-۵- اسارت مسلح

یکی از مهم‌ترین اهداف دشمن از جنگ شناختی علیه توان دفاعی جمهوری اسلامی ایران، «اسارت مسلح» می‌باشد؛ بدین معنا که با طرح شبهات و بمباران شناختی علیه توان دفاعی جمهوری اسلامی و تهی‌سازی پشتوانه مردمی این توانمندی راهبردی، در صددند تا چنانچه تهدیدی متوجه جمهوری اسلامی شود که نیاز به استفاده از قدرت دفاعی را ضروری سازد، با توجه به عدم حمایت مردمی از این موضوع، جمهوری اسلامی نتواند از این قدرت استفاده کند.

۵-۵- تکرار وقایع تلخ گذشته

به‌طور خلاصه باید گفت که دشمن با راه انداختن جنگ شناختی علیه توان دفاعی جمهوری اسلامی و با به اسارت درآوردن این توان در صدد است تا ضمن معتبرسازی گزینه‌های نظامی خود در برابر جمهوری اسلامی، وقایع اسارت‌بار گذشته را به راحتی در قبال ایران تکرار کند؛ وقایعی که ابتدا به ساکن به دلیل ضعف توان دفاعی ایران حادث شده است. به این موضوع در ادامه بیشتر پرداخته می‌شود.

۶-۵- زمینه‌سازی برای تحریم ایران

با توجه به پیوستگی تحریف و تحریم از دیدگاه رهبر معظم انقلاب (Khamenei, 2020/07/31). دشمن با روایت‌سازی وارونه از توان دفاعی جمهوری اسلامی ایران در صدد است تا مستمسک لازم را برای اعمال تحریم‌های بیشتر علیه جمهوری اسلامی ایران فراهم کند. فضا سازی ر سانه‌ای دشمنان پیرامون نقش پهپادهای ایرانی در جنگ اوکراین و تحریم‌های جدید اتحادیه اروپا و آمریکا علیه ایران به این بهانه، شاهد مثال مناسبی برای تأیید این قضیه است.

۷-۵- محروم‌سازی ایران از نقش آفرینی در نظم نوین بین‌المللی

واقعیت غیرقابل انکاری است که بخشی از آنچه با عنوان «نظم نوین بین‌المللی» از آن بحث می‌شود، وابسته به توان دفاعی کشورها می‌باشد، به گونه‌ای که هم‌اکنون درگیری غرب با روسیه در جبهه اوکراین را می‌توان در این راستا ارزیابی کرد. به عبارت دقیق‌تر، جمهوری اسلامی با اتکا به توان دفاعی خود اثبات کرده که نه تنها قادر به مقاومت موفق در برابر توطئه‌های آمریکا و ناتو در سطح منطقه می‌باشد، بلکه به عنوان یک قدرت اثرگذار قادر است تا ضمن تسریع افول هژمونی

آمریکا در سطح منطقه غرب آسیا، در تغییر محور قدرت در نظام بین‌الملل از غرب به شرق نیز بازی‌گری مؤثری داشته باشد. می‌توان گفت که بر همین اساس است که چین و روسیه در کنار همکاری‌های اقتصادی با ایران، در حوزه نظامی-دفاعی هم همکاری‌های خود را با ایران توسعه داده‌اند (najafi sayyar, 2023: 94). که نمونه‌های موفق آن را می‌توان در برگزاری رزمایش‌های دریایی در سال‌های ۱۴۰۱ و ۱۴۰۲ شمسی با مشارکت این سه قدرت دید.

در واقع، جمهوری اسلامی ایران به‌ویژه با اتکا به توانایی‌های دفاعی خود می‌تواند به مثابه یک ضلع از مثلث قدرت شرق، در انتقال محور قدرت در نظام بین‌الملل از غرب به شرق مؤثر باشد و از این طریق، در نظم نوین بین‌المللی جایگاه متناسب با شأن خود را پیدا کند. بنابراین، غرب اکنون می‌کوشد تا با جنگ شناختی علیه توان دفاعی جمهوری اسلامی و سد کردن مسیر پیشرفت این توان با تغییر محاسبات مردم ایران نسبت به این پیشرفت‌ها، مانع از نقش‌آفرینی ایران در نظم نوین بین‌المللی شود.

۶- محوره‌های تهاجم شناختی به توان دفاعی

مهم‌ترین محوره‌های تهاجم شناختی درباره توان دفاعی جمهوری اسلامی ایران به شرح زیر است:

۶-۱- غیرکارکردی دانستن توان دفاعی

منظور آن است که با توجه به شدت مشکلات اقتصادی-معیشتی به‌عنوان مهم‌ترین مسأله اجتماعی در ایران امروز، دشمن در جنگ شناختی تلاش می‌کند تا میان تقویت توان دفاعی جمهوری اسلامی ایران با این مسأله اجتماعی، رابطه تباین برقرار کند؛ یعنی این‌گونه تلقین می‌کند که تقویت توان دفاعی در شرایطی که مردم مشکل اقتصادی دارند، چه ضرورتی دارد یا این‌که تقویت توان دفاعی وقتی که قادر نیست گرهی از مشکلات معیشتی مردم باز کند، فایده‌ای ندارد. درواقع، دشمن با جنگ شناختی تلاش می‌کند تا قدرت دفاعی جمهوری اسلامی ایران که یک مزیت راهبردی است را به موضوعی فاقد اهمیت برای جامعه جلوه دهد (Eftekhari & Raji, 2022: 105).

۶-۲- مغایر دانستن آن با تأمین منافع مردم به‌ویژه در حوزه معیشت

علاوه بر غیرمرتبط و غیرکارکردی تلقی کردن پیشرفت‌های دفاعی جمهوری اسلامی، دشمنان در جنگ شناختی حتی فراتر از این، می‌کوشند تا تقویت توان دفاعی را عامل ایجاد مشکلات

حمله به توان دفاعی در جنگ شناختی؛ چرایی، شیوه‌ها و چگونگی تبیین

معیشتی برای مردم قلمداد کنند. از جمله شیوه‌هایی که در این زمینه بر آن تمرکز می‌شود، «پرهزینه تلقی کردن تقویت توان دفاعی یا تأکید بر هزینه‌های فزاینده دفاعی ایران» است. در واقع، در جنگ شناختی این گونه تلقین می‌شود که پیشرفت‌های دفاعی جمهوری اسلامی ایران مغایر و بلکه عامل مشکلات اقتصادی- معیشتی جامعه است.

۳-۶- دوگانه‌سازی میان تقویت توان دفاعی با تعامل سازنده با دنیا و استفاده

از ظرفیت‌های سیاسی و دیپلماتیک

رواج دوگانه‌هایی چون «میدان- دیپلماسی»، «موشک- گفت‌وگو» و... در این زمینه ارزیابی می‌شود. در واقع، در جنگ شناختی به این شیوه تلاش می‌شود تا دیپلماسی راه‌حل اصلی مسائل کشور قلمداد شود و تقویت توان دفاعی را مغایر با پیشبرد این راه‌حل قلمداد کنند. به‌عنوان مثال، مقصر جلوه دادن آزمایش (های) موشکی سپاه عامل به نتیجه رسیدن برجام و رفع تحریم‌ها قلمداد می‌شود. این در حالی است که اساساً آمریکا ابتدا با بدعهدی و سپس خروج کامل از برجام، مانع از انتفاع اقتصادی ایران از برجام شد.

۷- چگونگی مواجهه و تبیین

در تلاش برای خنثی‌سازی تهاجم شناختی دشمنان به توان دفاعی جمهوری اسلامی ایران، باید تلاش شود تا با رویکردی تاریخی، تبعات و نتایج ناگوار ضعف دفاعی ایران در دوره معاصر و از سوی، وضعیت و دستاوردهای تقویت توان دفاعی در برهه کنونی مورد واکاوی قرار گیرد.

۷-۱- ضعف دفاعی در ایران معاصر و پیامدهای آن

اگر با چشم‌اندازی تاریخی- مقایسه‌ای به مسأله دفاع و توان دفاعی توجه شود، منصفانه متوجه می‌شویم که جمهوری اسلامی با دستیابی به توان دفاعی بازدارنده اتفاقاً به‌خوبی توانسته است یکی از مهم‌ترین مسائل و گم‌شده‌های تاریخ معاصر ایران را پاسخ دهد؛ زیرا سرآغاز انحطاط و ضعف ایران در دوره معاصر و تسلط بیگانگان بر مقدرات سیاسی- اقتصادی کشور، دقیقاً ریشه در ضعف دفاعی ایران داشت؛ بدین ترتیب که آغاز انحطاط و ضعف ایران در دوره معاصر به زمانی برمی‌گردد که ایران در مقابل روس‌ها در دو جنگ متوالی شکست نظامی خورد و طی این، روس‌ها از برتری نظامی خود نه تنها برای کسب امتیازات اقتصادی از ایران تلاش کردند، بلکه ساخت سیاسی و دربار ایران را نیز به خود وابسته کردند (Abrahamian, 2004: 64-67).

به دلیل ضعف در حوزه دفاعی است که یکی از کانون‌های اصلی نوسازی و اصلاحات در ایران چه در زمان عباس میرزای ولیعهد و چه بعد از او، همواره معطوف به ارتش و تقویت توان دفاعی است. در واقع، عمده تلاش عباس میرزا آن بود که به یک توان دفاعی برسد که با اتکا به آن مانع تهاجم بیگانگان به ایران شود. شیوه‌ای که عباس میرزا برای این منظور برگزید و از سوی سردمداران نوسازی در ایران نیز ادامه پیدا کرد، دو رکن داشت: استخدام مستشاران خارجی و اعزام دانشجویان به خارج برای یادگیری فنون نظامی و ساخت اسلحه (Hoshang Mahdi, 2016: 115-116).

می‌توان گفت که این شیوه بنیادگذاری؛ یعنی اتکا به بیگانگان برای تقویت توان دفاعی سبب شد که ایران در دوره معاصر (تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی) هیچ‌گاه به این مهم دست نیابد؛ زیرا استخدام مستشاران خارجی همواره بنیاد قابل اتکایی نبود. به بیان دقیق‌تر، تداوم ضعف دفاعی و اتخاذ راه‌های مبتنی بر نگاه به بیرون در هیچ برهه‌ای از تاریخ معاصر نتوانست پیام‌آور ایجاد توان دفاعی بازدارنده برای ایران باشد. به همین دلیل، با تداوم ضعف دفاعی در دوره معاصر، بیگانگان همواره با استفاده از ابزار نظامی یا تهدید به استفاده از آن، می‌توانستند دولت ایران را در برابر خود تسلیم کنند؛ روندی که بعد از پیروزی انقلاب اسلامی دگرگون شد.

بر این اساس، همان‌گونه که به صورت تلویحی هم در بالا اشاره شد، تاریخ معاصر ایران تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی را می‌توان براساس ضعف دفاعی و نتایج ذلت‌باری که این ضعف برای ایران به بار آورده، مورد بازخوانی قرار دارد. نقطه آغاز این ضعف به شکست نظامی ایران در برابر روسیه در ابتدای دوره قاجار برمی‌گردد که طی آن، با شکست ایران در دو جنگ متوالی، دو قرارداد گلستان و ترکمانچای بر ایران تحمیل شد. براساس این دو قرارداد، به‌ویژه ترکمانچای، روس‌ها بر اقتصاد ایران مسلط شدند و در واقع، با توجه به برتری نظامی خود در جنگ، از ایران امتیازات اقتصادی گرفتند و علاوه بر حوزه نظامی و سیاسی، بر اقتصاد ایران نیز مسلط شدند، به‌گونه‌ای که در اثر این وضعیت، صنایع دستی و بومی ایران ورشکسته شد و ایران به انباری برای واردات کالاهای مصنوعی روسیه و انگلیس تبدیل شد؛ زیرا شبیه امتیازاتی که روس‌ها از ایران گرفتند، انگلستان نیز به دلیل ضعف ایران (به‌ویژه بعد از شکست ایران در تصرف هرات) و رقابت با روسیه در ایران، امتیازاتی از ایران اخذ کرد (Rezaqoli, 1998: 98-144).

تداوم همین ضعف دفاعی سبب شد تا روس‌ها به راحتی مجلس اول مشروطه را به توپ ببندند و در ادامه، با اولتیماتوم دادن به دولت ایران بابت اخراج مستشاران آمریکایی و سوئدی (مورگان

حمله به توان دفاعی در جنگ شناختی؛ چرایی، شیوه‌ها و چگونگی نیب

شوستر و یالمارسن) از ایران که برای اداره گمرکات ایران به استخدام درآمده بودند، مجلس دوم مشروطه را نیز به تعطیلی کشاندند و همچنین، اندکی بعد، براساس قرارداد ۱۹۰۷، روس و انگلیس، ایران را میان خود تقسیم کنند (Madani, 2008: 140-141). بنابراین، با وجود ضعف دفاعی، بیگانگان به راحتی قادر به دخالت در امور ایران و تعیین سرنوشت ملت ایران براساس خواست خود بودند.

استمرار ضعف در حوزه دفاعی در برهه‌های بعدی همچنان ادامه یافت و منجر به نتایج مشابه شد، به گونه‌ای که وقتی در جریان جنگ دوم جهانی، رضا شاه در صدد برآمد تا در برابر متفقین اندک استقلال عملی داشته باشد، آن‌ها با توسل به حربه نظامی، ایران را به اشغال خود درآوردند و رضا شاه را سرنگون و او را به آفریقای جنوبی تبعید کردند. جالب آن که براساس گزارش‌های تاریخی، انگلیس‌ها صرفاً با سه ستون نیرو از جنوب وارد ایران شدند و توانستند تا قلب تهران پیشروی کنند (هوشنگ مهدوی، ۱۳۹۶: ۳۲۰). جالب تر آن که رضا شاه نیز با وقوف به ضعف دفاعی ایران، کانون نوسازی خود را ارتش قرار داده بود، اما این ارتش ناتوان تر از آن بود که در مقابل تهاجم متفقین دوام بیاورد.

مبتنی بر این ضعف(ها)، استفاده از حربه نظامی برای تسلیم دولت و ملت ایران در تمامی برهه‌های تاریخ معاصر حضور پر قدرت داشته است. در همین برهه مورد بحث؛ یعنی دوره پهلوی اول، وقتی انقلاب کمونیستی ۱۹۱۷ در روسیه پیروز شد، کمونیست‌ها اعلام کردند که حاضرند تمامی ظلم‌هایی که تزارها در حق همسایگان انجام داده‌اند را جبران کنند. در این زمینه، میان ایران و روس‌ها مذاکراتی شروع شد که منجر به انعقاد قرارداد مودت ۱۹۲۱ میلادی شد. با این حال، به دلیل ضعف دفاعی ایران، روس‌ها موادی را در این قرارداد گنجانده‌اند که عملاً به معنای نقض استقلال و تمامیت ارضی ایران بود. مطابق با مواد ۵ و ۶ این قرارداد، روس‌ها مقرر کرده بودند که اگر در داخل خاک ایران تهدیدی متوجه امنیت شوروی شود، آن‌ها خود رأساً می‌توانند برای دفع تهدید اقدام کنند. بنابراین، آن‌ها می‌توانستند هر چیزی را تهدید علیه خود تلقی کنند و از این حربه پیوسته به تهدید ایران بپردازند. رضا شاه متوجه این ضعف شده بود، اما به دلیل نداشتن قدرت لازم، قادر به رفع آن نبود (Ramezani, 2012: 128).^۱

^۱ قابل ذکر است که یک هفته بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، شورای انقلاب، مواد ۵ و ۶ قرارداد مودت را ملغی اعلام کرد.

تداوم ضعف دفاعی در دوره پهلوی دوم سبب شد هم نهضت ملی شدن صنعت نفت با کودتای ۲۸ مرداد سال ۱۳۳۲ شمسی به راحتی سرنگون شود و هم بعد از کودتا، دولتی دست‌نشانده در ایران روی کار آید که جدی‌تر از دوره‌های گذشته، زنجیرهای وابستگی ایران به بیگانگان را مستحکم سازد؛ زیرا در این برهه، هم دستگاه‌های نظامی امنیتی مانند ساواک با مدیریت بیگانگان در ایران ایجاد شد و هم با خرید هنگفت تسلیحات نظامی از خارج، اساس استقلال و حاکمیت ملی ایران بیش از گذشته بر باد رفت (Graham, 1979: 224). جالب آن که در گزارش سازمان سیا به کنگره آمریکا در این زمینه آمده است که خرید هنگفت تسلیحات نظامی از آمریکا و ناتوانی ایرانیان حتی در کار با این سلاح‌ها سبب شده که دولت ایران نتواند هیچ تصمیمی را بدون اجازه آمریکا اتخاذ کند (Foran, 2011: 512).

آن‌گونه که بررسی تاریخی فوق نشان داد، ضعف توان دفاعی نه تنها همواره سبب معتبر تلقی شدن تهدید نظامی بیگانگان علیه ایران بوده، بلکه با راهبرد گذاری غلط برای فائق آمدن بر این ضعف، به‌ویژه در دوره پهلوی دوم، بیگانگان بر تمامی مقدرات ملت ایران مسلط شدند. این روند تا قبل از پیروزی انقلاب اسلامی ادامه داشت تا این که بعد از انقلاب، با تغییر نگاه نسبت به حوزه دفاعی، نه تنها قدرت دفاعی بازدارنده ایجاد شد، بلکه این قدرت به عامل مهمی برای استحکام ساخت درونی قدرت نظام و حفظ استقلال و تمامیت ارضی کشور در شرایط وجود تهدیدهای ترکیبی دشمنان شده است.

۲-۲- دستاوردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران

وضعیت برون‌گرا، وابسته و غیرکارکردی توان دفاعی کشور در برهه‌ی قبل از انقلاب که به جای خلق دستاورد برای کشور، به ایجاد تبعات وخیمی منجر شده بود، با پیروزی انقلاب اسلامی، دچار دگرگونی اساسی شد. در واقع، با تهاجم نظامی صدام به کشور، اگرچه ایران در دفع تجاوزات آن کاملاً موفق بود و حتی تا مرحله‌ی تنبیه متجاوز هم پیش رفتیم، اما در مجموع، با توجه به این که عمده‌ی نگاه معطوف به مدیریت جنگ بود، فرصت چندانی برای پیاده‌سازی مدل مطلوب تقویت بنیه‌ی دفاعی کشور فراهم نبود تا این که بلافاصله بعد از پایان جنگ تحمیلی، سیاست‌های مستحکمی مبنی بر تقویت بنیه‌ی دفاعی کشور در پیش گرفته شد، به گونه‌ای که امروز با گذشت بیش از سه دهه از آن زمان، ایران به لحاظ داشتن پتانسیل‌های لازم و نه ظرفیت‌های عملی و میدانی، در رتبه‌بندی بین‌المللی نیز جزو کشورهای برتر محسوب می‌شود (براساس آخرین رده‌بندی قدرت دفاعی کشورها در سال ۲۰۲۳ از سوی پایگاه «گلوبال فایر پاور»، ایران در رتبه ۱۷

حمله به توان دفاعی در جنگ شناختی؛ چرایی، شیوه‌ها و چگونگی تبیین

جهان قرار دارد (https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php). در ادامه به بخشی از مهم‌ترین دستاوردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران پرداخته می‌شود.

۷-۲-۱- توان موشکی و پهپادی

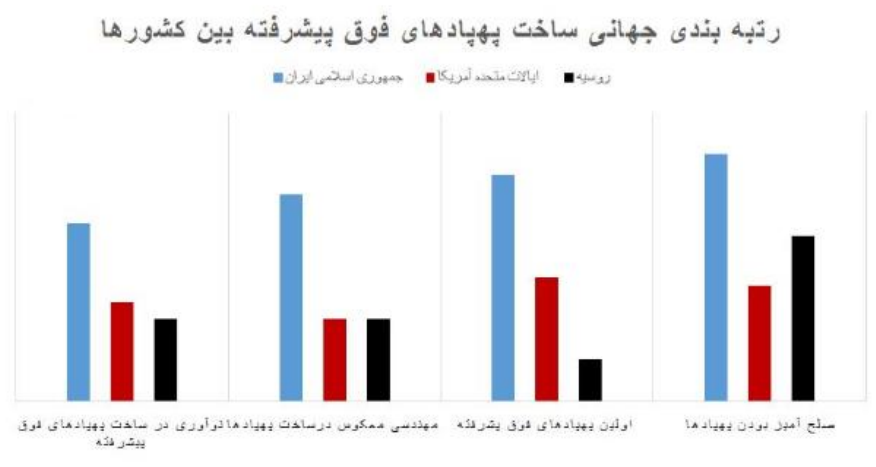
در کنار دیگر ظرفیت‌های مهم کشور در حوزه‌ی دفاعی، توان موشکی یکی از مهم‌ترین پارامترهایی است که هم در تقویت قدرت بازدارندگی ایران به میزان بالایی مؤثر است و هم به میزان زیادی در کاهش فاصله‌ی اقتدار دفاعی ایران با کشورهای توسعه‌یافته جهان مؤثر بوده است. در واقع، جمهوری اسلامی ایران با دست‌یابی به توانایی راهبردی ساخت و آزمایش موفق موشک‌های بالستیک و نقطه‌زن، در حیطه‌ای موفق به کسب دستاورد شده است که تا پیش از این، انحصاری چند کشور محدود بود (Ghorbani, 2018: 42). در همین راستا، تأسیسات موشکی زیرزمینی جمهوری اسلامی ایران، یکی از ابعاد قدرت دفاعی این کشور است که در کسب مزیت دفاعی در سطح بین‌المللی برای آن مؤثر بوده است؛ زیرا تا پیش از رونمایی ایران از سیلوهای پرتاب موشک بالستیک، تنها سه کشور آمریکا، روسیه و چین به عنوان تنها دارندگان رسمی تأسیسات موشک زیرزمینی شناخته می‌شدند تا اینکه در سال ۱۳۹۰ شمسی این باشگاه کوچک یک عضو جدید را در خود دید. در سال ۱۳۹۰ خورشیدی و در جریان رزمایش «پیامبر اعظم ۶» نیروی هوافضای سپاه پاسداران از سیلوهای پرتاب موشک بالستیک خود رونمایی کرد.

نکته مهم در این زمینه آن است که توانایی بومی و راهبردی موشکی ایران به‌حدی است که مورد اذعان دو ست و دشمن است. در این زمینه، یوزی رابین، رئیس سابق سازمان موشکی رژیم صهیونیستی و ملقب به «پدر صنعت موشکی اسرائیل» در سمینار بازدارندگی هسته‌ای، موشکی، کنترل تسلیحات و سیاست دفاعی که در سال ۲۰۱۵ برگزار شد و اعضای کنگره آمریکا نیز در آن حضور داشتند، اعتراف کرد که از نظر فنی ایرانی‌ها برای ما دشمن مهلکی هستند ولی من یک مهندس هستم و نمی‌توانم یک کار مهندس خوب را تحسین نکنم. دوباره می‌گویم که یک مهندس بسیار هوشمندانه‌ای است، به نظر من بهترین موشک ایرانی‌ها یک موشک کروزر زمینی (سومار) است که از ده سال پیش منتظر آن بودیم. این یک دستاورد بوده است و نمی‌توان این موشک را یک کپی تلقی کرد. دوباره می‌گویم که کلاهم را به احترام آدم‌هایی که از نظر فنی این کار را انجام داده‌اند، از سرم برمی‌دارم. ساخت موتور جت‌های کوچک بسیار کار فنی سطح بالا و هوشمندانه‌ای است و ما در آمریکا فقط یک شرکت داریم که می‌تواند این موتورها را تولید کند (https://www.isna.ir/news/).

نشریه شناخت پژوهی مطالعات سیاسی

قابل ذکر است که جمهوری اسلامی ایران در سطح منطقه غرب آسیا، با داشتن هزاران موشک کوتاه برد و میان برد بالستیک و موشک های کروز، بزرگ ترین و متنوع ترین زرادخانه موشکی منطقه را دارا می باشد. شهاب ۱ با برد ۳۰۰ کیلومتر، فاتح ۱۱۰ با برد ۳۰۰ کیلومتر، شهاب ۲ با برد ۵۰۰ کیلومتر، ذوالفقار با برد ۷۰۰ کیلومتر، قیام ۱ با برد ۸۰۰ کیلومتر، شهاب ۳، عماد و قدر با برد ۲۰۰۰ کیلومتر، سجیل با برد ۲۰۰۰ کیلومتر و موشک بالستیک سومار با برد ۲۵۰۰ کیلومتر، از انواع موشک های ایران می باشند (Cordseman, Harrington, slide 226).

علاوه بر دستاوردهای بی شمار در حوزه ی تقویت توان موشکی، جمهوری اسلامی ایران در سایر حوزه های دفاع هوایی همچون پهپاد و پدافند نیز پیشرفت های قابل توجهی داشته است. در حوزه فناوری پهپادی، ایران موفق به ساخت انواع پهپادهای رادارگریز و با مداومت پروازی بالا، مسلح به بمبها و موشک های نقطه زن شده است، به طوری که امروز جزو پنج کشور مطرح در حوزه پهپادی است (<https://www.rouydadir/fa/news/>). در حوزه ی ساخت پهپاد های فوق پیشرفته مدرن، نیز ایران رتبه ی نخست جهانی را دارد. در نمودار زیر، و وضعیت قدرت پهپادی ایران، در مقایسه با دو قدرت برتر دنیا در این حوزه؛ یعنی روسیه و آمریکا، نمایش داده شده است:

(Akbari, 2013)

در حوزه پدافند هوایی هم نیروهای مسلح جمهوری اسلامی امروز قادرند انواع سامانه های راداری و موشکی را طراحی و تولید کنند و تمامی مراحل آموزش و به کارگیری این سامانه ها نیز در داخل کشور صورت می گیرد. در سایر حوزه ها نیز قدرت بازدارندگی ایران بی نظیر است. به

حمله به توان دفاعی در جنگ شناختی؛ چرایی، شیوه‌ها و چگونگی تبیین

عنوان مثال، در حوزه رزم دریایی، نیروهای دریایی ارتش و سپاه ضمن تأمین امنیت آب‌های سرزمینی ایران در خلیج فارس و دریایی عمان و دریایی خزر، با حضور در آب‌های آزاد توانسته‌اند امنیت کاروان‌های تجاری جمهوری اسلامی را در نقاط مختلف جهان تأمین کنند. در همین زمینه، نیروهای مسلح جمهوری اسلامی ایران موفق به ساخت انواع موشک‌های کروز و بالستیک ضد کشتی مانند موشک‌های کروز قادر و قدیر و نور و همچنین موشک‌های بالستیک ضد کشتی خلیج فارس و هرمز شده‌اند. علاوه بر این، صنایع دفاعی کشورمان موفق به طراحی و ساخت انواع شناورهای مورد نیاز نیروهای مسلح مانند ناوشکن‌ها، زیردریایی‌ها و شناورهای تندرو موشک‌انداز نیز گام‌های مؤثری برداشته شده است.

۲-۲-۲- توان دفاع سایبر

در کنار توان موشکی، توانایی دفاع سایبری نیز از جمله ظرفیت‌های نوظهور دفاعی کشور است که در سال‌های اخیر، نقشی حیاتی در حفاظت از حریم کشور ایفا کرده است. در واقع، اهمیت فزاینده‌ی فضای سایبری به عنوان پنجمین عرصه‌ی نبردهای جهانی، پس از زمین، دریا، هوا و فضا از یک سو و تهدیداتی که از این طریق متوجه کشور بود، که نقطه‌ی آغاز آن با حمله‌ی سایبری به سانتریفیوژهای نسل اول تأسیسات هسته‌ای نطنز توسط ویروس استاکس نت در سال ۲۰۱۰ رونمایی شد، اهمیت دفاع سایبری را بیش از پیش در دستور کار سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان دفاعی کشور قرار داد، به گونه‌ای که در اسناد بالادستی کشور از جمله برنامه ششم توسعه، به این مهم هم توجه جدی شده است. در بند ۵۳ سیاست‌های برنامه ششم توسعه در این باره آمده است: «... افزایش ظرفیت‌های قدرت نرم و دفاع سایبری و تأمین پدافند و امنیت سایبری برای زیرساخت‌های کشور در چارچوب سیاست‌های کلی مصوب.»

با این حال، امروز در سایه‌ی درک مناسب تهدیدات کشور، هوشمندی در راه‌اندازی سریع و کارآمد ارتش سایبری در داخل کشور و اتکا به توان مهندسان وطنی، کشورمان در زمره‌ی قدرت‌های برتر سایبری جهان قرار دارد. در این راستا، پایگاه «اکسیوس» طی مطلبی در آگوست ۲۰۱۷، ایران را در زمره‌ی هفت کشور برتر در حوزه‌ی توان سایبری قرار داده است (Vara, 2017). جالب آن که در گزارش شاخص قدرت نظامی آمریکا در سال ۲۰۱۶، از توان سایبری ایران به عنوان یکی از تهدیدات عمده پیش‌روی آمریکا نام برده شده است. «بنیاد هریتیج» در این زمینه، با اذعان به قدرت سایبری ایران، ایران را چهارمین قدرت سایبری دنیا دانسته است (Wood, 2016).

بنابراین، توان دفاعی سخت‌افزاری و نرم‌افزاری کشورمان اکنون سبب شده که جمهوری اسلامی نه تنها در دفع تهدیدات موفق عمل کند، بلکه در یک نبرد همه‌جانبه و نامتقارن، توانایی پاسخگویی به تهدیدات دشمنان را نیز داشته باشد و این دقیقاً مغایر با روندهای تاریخ معاصر ایران است که در بالا به آن‌ها اشاره کردیم. به عبارت دقیق‌تر، جمهوری اسلامی ایران با ایجاد توان دفاعی بازدارنده توانسته است ابزار نظامی را از دست دشمنان بگیرد.

نتیجه‌گیری

با گذشت بیش از چهار دهه از پیروزی انقلاب اسلامی ایران، با وجود همه‌ی تهدیدها، تحریم‌ها و حتی وقوع جنگ تحمیلی هشت ساله، ایران اسلامی اکنون در حوزه‌ی دفاعی علاوه بر سطح منطقه‌ای، در سطح بین‌المللی نیز جزو قدرت‌های مهم محسوب می‌شود. مزیت راهبردی ایران در حوزه‌ی دفاعی آن است که علاوه بر دقت در تأمین و تقویت قدرت دفاعی کشور در حوزه‌های عمومی مانند تعداد نیروهای نظامی، حجم تجهیزات نظامی و...، در حوزه‌های تخصصی و انحصاری دفاعی مانند توانایی موشکی، پهپادی، سایبری و... نیز دستاوردهای فوق‌العاده‌ای کسب کرده است. نوع نگاه و جهت‌گیری‌های حاکم بر این حوزه به گونه‌ای بوده که علاوه بر آن که خوداتکایی تردیدناپذیر ایجاد کرده و به لحاظ اقتصادی نیز سبب جلوگیری از خروج ارز از کشور، کاهش هزینه‌ی دفاعی، اشتغال‌زایی و... شده است، بلکه در پیچیده‌ترین و دشوارترین شرایط منطقه و جهان، ارمغان‌آور استقلال و عزت ملی و تأمین‌کننده‌ی قدرت بازدارندگی در حد اعلای آن برای کشور شده است. علاوه بر این، به لحاظ بین‌المللی نیز قدرت آفرین بوده، به گونه‌ای که پشتوانه‌ی محکمی برای توسعه‌ی نفوذ راهبردی کشورمان در سطح منطقه می‌باشد.

نکته مهم در این زمینه آن است که برخلاف جنگ شناختی دشمنان، قدرت دفاعی و سایر وجوه قدرت، مکمل و پشتیبان دیپلماسی هستند و هیچ‌گاه کشوری که از قدرت لازم برخوردار نباشد، منافع و امنیتش در نظام بین‌الملل، مورد توجه و احترام واقع نخواهد شد. وقایع اخیر در نظام بین‌الملل از جمله بحران سوریه و عراق، الحاق کریمه به روسیه و حمله روسیه به اوکراین نشان می‌دهد که اگرچه گفتمان و دیپلماسی اهمیت دارد، اما به هیچ وجه از اهمیت قدرت نظامی - دفاعی کاسته نشده است و قدرت گفتمانی - مذاکراتی نمی‌تواند جانشین قدرت دفاعی باشد. همین امر بخوبی گویای سیاست‌گذاری درست و موفق جمهوری اسلامی ایران در راستای دستیابی به توان دفاعی درون‌زا می‌باشد.

حمله به توان دفاعی در جنگ شناختی؛ چرایی، شیوه‌ها و چگونگی تبیین

درباره دوگانه معیشت- توان دفاعی هم باید گفت که این دوگانه از اساس کذب است؛ زیرا حل مشکلات اقتصادی منطق اقتصادی دارد و ربطی به توسعه توان دفاعی ندارد. به عنوان مثال، حجم بالای نقدینگی در کشور، فساد، رانت و... ربطی به حوزه دفاعی ندارد. حل و رفع این چالش‌ها منطق اقتصادی دارد و هیچ ربطی به این که ما توان دفاعی بازدارنده داشته باشیم یا نداشته باشیم، ندارد. ضمن این که در دوره‌های گذشته، از جمله در دوره قاجار و پهلوی که توان دفاعی ایران اینقدر قوی نبود، مردم مشکل اقتصادی نداشتند؟ پاسخ کاملاً منفی است. در عین حال، باید توجه داشت که سهم سرفصل دفاع و امنیت در بودجه کشور حدود پنج درصد است. بنابراین، هزینه‌های دفاعی ایران، آنقدر زیاد نیست که مزاحمتی برای تأمین معیشت مردم داشته باشد.

علاوه بر این‌ها، اتفاقاً دستیابی به توان دفاعی بازدارنده و درون‌زا نه تنها سبب صرفه‌جویی در هزینه‌های دفاعی شده، بلکه در مواقعی حتی ارزآوری داشته است (مانند صادرات برخی محصولات دفاعی فناوری‌پایه). ضمن این که منافع مردم هم فقط معیشت نیست، بلکه فراتر و مهم‌تر از معیشت، دفاع و امنیت است و در صورت ضعف دفاعی، قطعاً وضع معیشتی مردم نه تنها بهتر نبود، بلکه مردم در کنار دردهای معیشتی، مشکلات امنیتی هم خواهند داشت. بنابراین، تقویت توان دفاعی دقیقاً عین توجه به منافع مردم است.

در پایان با توجه به اهمیت دستاوردهای دفاعی جمهوری اسلامی ایران و همچنین، جایگاه آن در جنگ شناختی دشمنان به عنوان یکی از نقاط هدف، پیشنهاد می‌شود تا مسئولان و مدیران حوزه دفاعی کشور، ضمن تدارک پیوست‌های تبیینی و رسانه‌ای در رونمایی از دستاوردهای مختلف دفاعی و در هنگام انجام مانورهای نظامی و...، به تشریح و تبیین اهمیت اقتصادی دستاوردهای دفاعی هم توجه وافی داشته باشند.

Translated References to English

- Abrahamian, Y. (2004). *Iran between two revolutions*. 11th edition, translated by Ahmad Gulmohammadi and Mohammad Ebrahim Fatahi, Tehran: Ni. [In Persian]
- Akbari, H. (2013). Iran's first rank in innovation and reverse engineering of UAVs in the world. in: <https://dana.ir/231860>. [In Persian]
- Anthony H.C, Nicholas. H. (2018). The Arab Gulf States and Iran: Military Spending, Modernization, and the Shifting Military Balance. at: www.csis.org, December 12-
- Bashirieh, H. (2006). *A Preface to Iran's Political Sociology (Islamic Republic Period)*. 4th Edition, Tehran: Contemporary Perspective. [In Persian]
- Dakota L. Wood(editor). (2016). 2015 Index of U.S. Military Strength. at: www.heritage.org
- Shanon, V. (2017). The world's top cyber powers. at: www.axios.com, Aug 13

<https://www.globalfirepower.com/countries-listing.php>

- Eftekhari, A., Raji, M. H. (2022). The Analysis of Western Hybrid War against the Islamic Republic of Iran. *Security Horizons*, 15(54), 93-130. [In Persian]
- Shamlou, R., Rezazadeh, M. (2024). Identifying and prioritizing the political functions of virtual space (social networks) in cognitive warfare. *Defence Studies*, 22(85), -. [In Persian]
- Raji, M. H., Eftekhari, A. (2020). The West's Hybrid Warfare against the Islamic Republic of Iran. *Defense Policy*, 28(109), 75-111. [In Persian]
- Kazemi, H. (2016). DIGITAL POLITICS AND POLITICAL DECAY IN WEAK STATES: THE EXPERIENCE OF ARAB REVOLUTIONS. *POLITICAL QUARTERLY*, 46(3), 709-726. [In Persian]
- najafi sayyar, R. (2023). International Transitional Order and its consequences for the Islamic Republic of Iran. *Foreign Relations*, 15(3), 84-112. [In Persian]
- Ameli, S.R. (2013). *Critical Studies of America's Virtual Colonialism: Soft Power and Virtual Empires, Second Edition*. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Hoshang Mahdi, A.R. (2016). *History of Iran's Foreign Relations (from the beginning of the Safavid era to the end of World War II)*, 21st edition. Tehran: Amir Kabir. [In Persian]
- Madani, S.J. (2008). *Contemporary Political History of Iran*. Volume I, 15th Edition, Qom: Islamic Publications Office. [In Persian]
- Mohammadi Najam, S.H. (2007). *Cognitive warfare of the fifth dimension of war*. Tehran: Educational and Research Institute of Defense Industries. [In Persian]
- Graham, R. (1979). *Iran Mirage of Power*. translated by Firoz Firouznia, Tehran: Sahab. [In Persian]
- Ghorbani, M. (2018). *forty-year history of the Islamic Revolution*. Tehran: Defence. [In Persian]
- Ghasemi, F. (2012). *Principles of International Relations*. 4th edition, Tehran: Mizan. [In Persian]
- Foran, J. (2011). *Fragile Resistance*, translated by Ahmed Tedin, 11th edition, Tehran: Rasa Cultural Institute. [In Persian]
- Ramezani, R. (2012). *an analytical framework for examining the foreign policy of the Islamic Republic of Iran*. translated by Alireza Tayeb, 7th edition, Tehran: NI. [In Persian]
- Nourieh, V., Eteiri, A., Safaei, A. (2022). Cognitive warfare on the platform of social media. *9th National Defense Science and Engineering Conference focusing on Defense Knowledge-Based Technologies*. [HTTPS://CIVILICA.COM/DOC/1753418](https://CIVILICA.COM/DOC/1753418). [In Persian]
- Scotchpole, T. (2012). *Insight and Method in Historical Sociology*. translated by Hashim Aghajari, second edition, Tehran: Meraz. [In Persian]
- Khamenei, S.A.(2020). televised speech on the occasion of Eid al-Adha. [In Persian]
- Khamenei, S.A.(2022). Leader in the meeting with the commanders and employees of the Air Force and Air Defense. [In Persian]
- Rezaqoli, A. (1998). *Sociology of elite killing*. Tehran: Ni. [In Persian]
- Ranking of world drone powers. in: <https://www.rouydad24.ir/fa/news/338614>
- Enemies acknowledge Iran's missile power. in: <https://www.isna.ir/news/97071608828>